

DYNAMICKÝ VÝVOJ NA EVROPSKÉM TRHU EKOLOGICKÝMI POTRAVINAMI

DYNAMIC DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN MARKET WITH ECOLOGICAL FOOD

Ivana Brožová

Anotace:

Ekologické zemědělství je zvláštním způsobem zemědělského hospodaření, který je šetrný k životnímu prostředí a vychází z principů trvale udržitelného rozvoje. Významným prostředkem směřujícím k trvale udržitelnému rozvoji v zemědělství je aplikace ekologického principu hospodaření. Zájem o ekologické zemědělství v posledních letech značně vzrostl nejen v České republice, ale i ve všech evropských zemích. Příspěvek je tedy zaměřen na vývoj ekologického zemědělství v České republice a Evropské unii od počátku 90. let.

Summary:

Ecological agriculture is a special kind of agricultural economy which is friendly to the environment and its basic principle is sustainable development. A significant means going towards the sustainable development of agriculture is an application of an ecological principle of economy. The interest of the ecological agriculture during last years increased considerably not only in the Czech Republic but also in all European countries. The contribution is focused on development of ecological agriculture in the Czech Republic and the European Union since the beginning of 90th years.

Klíčová slova:

ekologické zemědělství, trvale udržitelný rozvoj, životní prostředí, bioprodukt

Keywords:

ecological agriculture, principles of sustainable development, environment, ecological food

Úvod

Ekologické zemědělství je způsob hospodaření, který je šetrný k životnímu prostředí a vychází z principů trvale udržitelného rozvoje.

Cílem ekologického zemědělství je udržet a zlepšit dlouhodobou úrodnost půdy, zamezovat znečištění životního prostředí ze zemědělské činnosti, pracovat v co nejvíce uzavřeném koloběhu látek, produkovat kvalitní biopotraviny pro lidskou výživu, hospodařit v souladu s principy trvale udržitelného rozvoje, hospodářským zvířatům vytvořit podmínky podle jejich fyziologických a ekologických potřeb, umožnit zemědělcům a jejich rodinám ekonomický a sociální rozvoj, chránit životní prostředí, udržet osídlení venkova a tradiční ráz zemědělské kulturní krajiny a omezit používání neobnovitelných přírodních zdrojů.

1. Vývoj ekologického zemědělství v České republice

V České republice se ekologické zemědělství začalo rozvíjet v roce 1990. Výraznější rozvoj byl podpořen ministerstvem zemědělství v roce 1991 formou nevratných dotací. Dotace pokračovaly až do roku 1992 a byly zřejmě hlavním důvodem nárůstu ploch až na cca 15 tisíc hektarů. Zrušení dotací způsobilo v letech 1992 až 1996 stagnaci ploch, ale zároveň mělo pozitivní vliv na kvalitativní rozvoj hnutí. Řada podniků hospodařících ekologicky jen z důvodů dotací tak ukončila svou činnost. V roce 1998 byla opět obnovena finanční podpora pro ekologické farmáře a významný byl také vznik nezávislé kontrolní organizace K. E. Z. o. p. s., která je zárukou dodržování přísných pravidel ekologického hospodaření.

Státní podpora je ekologickým zemědělcům od roku 1998 poskytována na základě nařízení vlády, kterým se stanoví podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství (pro rok 2003 platí nařízení vlády č. 505/2000 Sb., ve znění nařízení vlády č. 500/2001 Sb.)

Ekologické zemědělství patří mezi agroenvironmentální programy, které jsou součástí tohoto nařízení vlády. Dojde k rozšíření stávajících agroenvironmentálních programů také o agroenvironmentální opatření navržené v rámci programového dokumentu **Horizontální plán rozvoje venkova**. Ten umožní České republice po vstupu do EU čerpat finanční prostředky z garanční sekce fondu EAGGF (Evropský zemědělský garanční a orientační fond) na opatření zaměřená na ochranu životního prostředí v sektoru zemědělství, včetně ekologického zemědělství, čímž bude zajištěna finanční podpora ekologickým zemědělcům i po vstupu České republiky do EU.

O vývoji ekologického zemědělství v České republice informuje tabulka č. 1, ze které je patrný velký nárůst počtu ekologických podniků od vzniku tohoto způsobu hospodaření až do současnosti.

Tabulka č. 1: Vývoj počtu ekologicky hospodařících subjektů v ČR v letech 1990-2002

Rok	Počet ekologických podniků	Obdělávaná plocha (ha)	% podíl z celkové výměry zem. půdního fondu
1990	3	480	-
1991	132	17 507	0,41
1992	135	15 371	0,36
1993	141	15 667	0,37
1994	187	15 818	0,37
1995	181	14 982	0,35
1996	182	17 022	0,40
1997	211	20 239	0,47
1998	348	71 621	1,67
1999	473	110 756	2,58
2000	563	165 699	3,86
2001	654	218 114	5,09
2002	717	235 136	5,50

Zdroj: www.mze.cz

Z uvedeného vyplývá, že i přes složitost transformačního období se podařilo dosáhnout co do rozsahu ploch hodnoty vyšší než je průměrná v zemích EU.

K 31. 12. 2002 hospodařilo na ploše cca 235 tis ha 717 ekologicky hospodařících subjektů, což představovalo 5,5% podíl z celkové výměry zemědělského půdního fondu ČR.

Struktura „ekologického zemědělského půdního fondu“ je charakterizována převahou trvalých travních porostů (89,7%) nad ornou půdou (8,8%), přičemž trvalé kultury a ostatní plochy představují pouze 0,5%, resp. 1,1% z tohoto půdního fondu.

2. Vývoj ekologického zemědělství v evropských zemích

Plochy obhospodařované v systému ekologického zemědělství dynamicky narůstají nejen v České republice, ale zájem o ekologické zemědělství roste ve všech evropských zemích. Od roku 1993 se zvýšila plocha ekologicky obhospodařované půdy několikanásobně na současných 4,4 milionů hektarů, což odpovídá 3,2% rozlohy zemědělské půdy v EU a podíl bioproduktů na trhu představuje v průměru kolem 2,5%. V některých zemích jsou ovšem tato čísla odlišná podle toho, na jaké úrovni je politická a ekonomická podpora ekologického zemědělství ze strany státu a jak velká je poptávka po bioproduktech ze strany spotřebitelů.

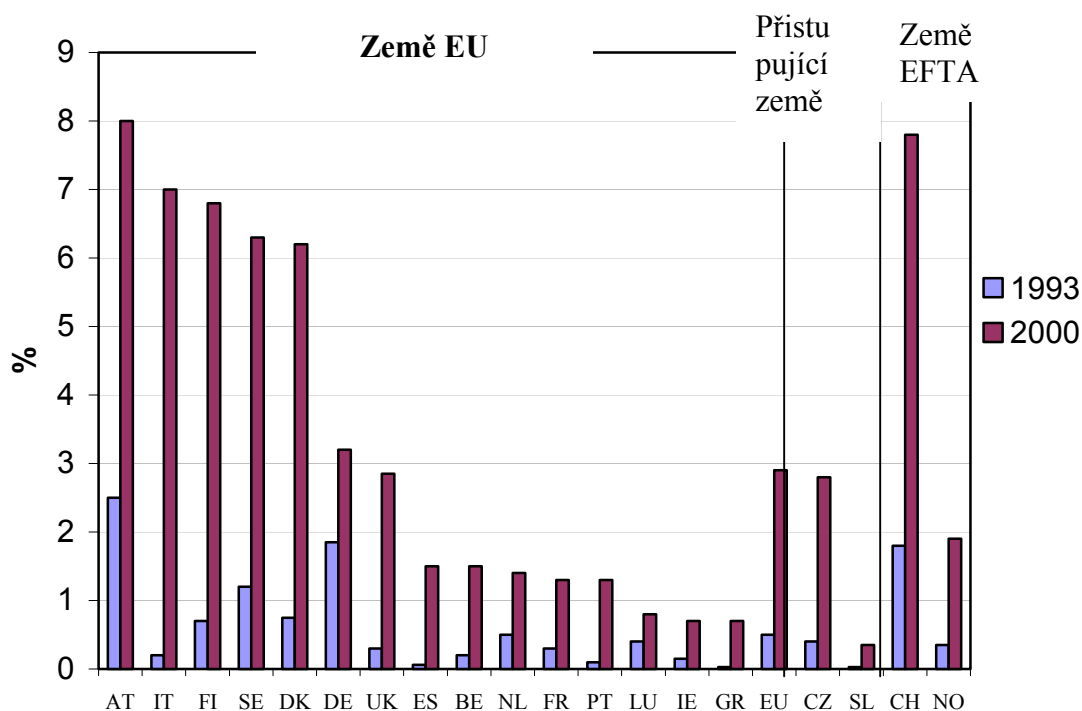
2. 1. Vývoj ekologicky obhospodařovaných ploch v Evropě

Význam ekologického zemědělství je možné sledovat pomocí dvou ukazatelů:

- 1) podle podílu ekologicky obhospodařované plochy na celkové výměře
- 2) podle podílu bioproduktů na trhu

Na následujícím grafu č. 1 je znázorněn podíl ekologicky obhospodařovaných ploch na celkové ploše v roce 1993 a 2000 v zemích EU ve srovnání s přistupujícími zeměmi a zeměmi EFTA.

Graf č. 1: Vývoj podílu ekologicky obhospodařovaných ploch na celkové ploše od r. 1993 do r. 2000 (%)

Zdroj: SÖL 2001, Lampkin

Jak vyplývá z grafu, ve všech sledovaných zemích ekologicky obhospodařovaná plocha v průběhu těchto let značně stoupla ve všech zemích téměř několikanásobně.

První místo zaujímal Rakousko, kde byl tento rozvoj podpořen velkými dotacemi, které byly zavedeny na podporu tohoto způsobu hospodaření v r. 1991. Hovoří se tedy o tzv. „bioázraku“, ale kritikové tvrdí, že jde spíše o zázrak státní podpory, protože velké dotace přilákaly i zemědělce, kteří před tím o ekologickém zemědělství nikdy neuvažovali, a že se svým myšlením jimi nikdy nestanou.

Zatímco Rakousko drželo přední místo, podíl Německa, který v roce 1993 zaujímal ještě druhé místo z 19 sledovaných zemí, ve srovnání s ostatními zeměmi v r. 2000 značně klesl.

V Rakousku, Itálii, Finsku, Švédsku a Dánsku byl dosažen v r. 2000 větší podíl ploch obhospodařovaných ekologickým způsobem než v Německu, kde bylo v období od r. 1993 až do r. 2000 dosaženo nejmenšího přírůstku ploch v ekologickém zemědělství ze všech 19 zemí.

Nejvíce patrný je rozmach ekologického zemědělství v Itálii, dále ve skandinávských zemích (Finsko, Švédsko, Dánsko), Švýcarsku, ale také ve Velké Británii a v České republice. V zemích jižní Evropy (s výjimkou Itálie) zaujímá ekologické zemědělství zřetelně nižší podíl, i když ve 2. polovině 90. let také značně vzrostl.

2. 2. Podíl bioproduktů na celkové spotřebě potravin v Evropě

Tabulka č. 2: Podíl bioproduktů na celkové spotřebě potravin v Evropě

Země	Podíl bioproduktů na celkové spotřebě (Ø z 10 skupin produktů) v %
Dánsko	5,4
Rakousko	3,1
Švýcarsko	2,1
Finsko	1,8
Švédsko	1,7
Německo	1,4
Nizozemí	0,9
Velká Británie	0,9
Itálie	0,7 ¹⁾
Francie	0,7 ²⁾
Belgie	0,6
Lucembursko	0,6 ³⁾
Portugalsko	0,4 ⁴⁾
Španělsko	0,1
Řecko	0,1 ⁵⁾
Irsko	0,0 ⁶⁾

- 1) průměr z 9 skupin produktů
- 2) průměr z 8 skupin produktů
- 3) průměr ze 7 skupin produktů
- 4) průměr z 5 skupin produktů
- 5) průměr ze 6 skupin produktů
- 6) průměr ze 2 skupin produktů

Zdroj: AGRA-EUROPE 39/02

Trh s bioprodukty představuje velmi dynamický trh, který je charakteristický neobvykle vysokým vzrůstem, který se ale značně liší v jednotlivých zemích, a to nejen v průměrném podílu spotřeby bioproduktů, ale i mezi jednotlivými rostlinnými a živočišnými bioprodukty (jak je patrné z tabulky č. 3).

Sledované země byly v tabulce č. 2 seřazeny podle výše podílu spotřeby bioproduktů na trhu do tří skupin.

V první skupině se nacházejí země, jejichž podíl na trhu s bioprodukty v r. 2000 z průměru 10 nejdůležitějších skupin produktů dosáhl více než 1%. Nejvyšší hodnoty v této skupině bylo dosaženo v Dánsku 5,4% a Rakousku 3,1%.

Do druhé skupiny patří země s podílem od 0,3% do 1%. Ve Španělsku, Řecku a Irsku, zemí třetí skupiny, byl podíl vždy malý okolo 0,1%.

U dalších sledovaných zemí, České republiky, Norska a Slovenska, nemohl být, z důvodu nedostatku údajů, tento podíl spočítán.

Hodnoty byly spočteny jako průměr z 10 nejdůležitějších a snadno zjistitelných produktů, a to: obilí, brambory, zelenina, ovoce, mléko, rybí maso, skopové maso, vepřové maso, drůbeží maso a vejce.

Tabulka č. 3: Podíl rostlinných a živočišných bioproduktů na celkové spotřebě v r. 2000 (v%)

Země	RV				ŽV					
	OB	BR	OV	ZEL	ML	RyM	SkM	VM	DM	Ve
EU										
Rakousko	6,8	3,6	2,7	3,4	6,4	2,3	3,0	0,3	0,3	2,2
Itálie	3,4	0,2	1,5	0,2	0,4	0,0	-	0,0	0,1	0,4
Finsko	3,5	1,2	0,8	3,8	0,4	0,8	5,5	0,7	0,0	1,1
Švédsko	5,8	2,8	0,7	2,4	1,4	0,8	1,4	0,3	0,0	1,3
Dánsko	12,1	7,4	2,0	7,3	10,6	2,4	2,3	0,9	0,4	8,1
Německo	2,6	1,5	1,2	2,1	0,9	2,3	1,5	0,4	0,3	1,3
VB	1,1	0,7	1,2	2,9	0,8	0,2	0,2	0,2	0,1	1,9
Belgie	0,8	1,3	0,5	0,7	1,0	0,5	0,5	0,1	0,1	0,5
Španělsko	0,1	0,1	0,3	0,1	0,0	0,1	0,5	0,0	0,0	0,1
Nizozemí	0,7	1,6	0,3	1,5	1,0	0,6	1,9	0,3	0,1	1,3
Francie	1,3	1,2	-	-	0,6	0,3	0,2	0,0	0,2	1,6
Portugalsko	-	0,4	1,0	0,4	-	-	-	0,0	0,0	-
Lucembursko	1,3	0,8	0,1	0,2	-	0,3	1,0	0,4	-	-
Řecko	0,1	0,0	-	0,2	-	-	-	0,0	0,0	0,0
Irsko	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	-
Ø EU	2,2	1,3	1,1	1,1	1,0	0,7	0,5	0,2	0,1	1,2
Přístupující země										
ČR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slovensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
EFTA										
Švýcarsko	3,6	2,2	1,9	3,1	4,2	1,4	0,8	0,6	0,2	2,5
Norsko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Zdroj: AGRA-EUROPE 39/02

Jak vyplývá z tabulky, podíl spotřeby všech bioproduktů rostlinného původu ležel ve třech státech EU nad průměrnou úrovní EU a to v Dánsku, Rakousku, Německu, ale také ve

Švýcarsku. Ve Švédsku představoval pouze podíl bioovoce nižší hodnoty než průměr EU. Průměr EU byl dále mnohonásobně překročen v některých zemích EU, jako např. bioobilí v Dánsku s podílem 12,1%, v Rakousku 6,8% a ve Švédsku 5,8%, také biobrambor v Dánsku 7,4%, Rakousku 3,6% a Švédsku 2,8%. U biozeleniny byl tento průměr překročen v Dánsku, Finsku, Rakousku, Velké Británii a Švédsku více než 100% a u bioovoce pouze v Rakousku.

Ovšem podíl bioproduktů živočišného původu dosahoval mnohem nižších hodnot než bioproduktů rostlinného původu.

Nejvyšší podíl na spotřebě měly v r. 2000 vejce 1,2% a dále mléko 1%. Poté následovalo rybí maso 0,7% a skopové maso 0,5%, zatímco vepřové maso dosahovalo pouze 0,2% a drůbeží maso 0,1%.

V odlišnostech mezi jednotlivými zeměmi má spotřeba bioproduktů živočišného původu podobný charakter jako bioproduktů rostlinného původu.

Opět jsou to Dánsko, Rakousko a Švýcarsko, které ze všech skupin bioproduktů zřetelně předstihly průměrných hodnot EU. Pozoruhodné jsou především vysoké podíly hodnot v Dánsku, kde u biomléka bylo v r. 2000 překročeno 10% a u biovajec 8%.

Vysokých hodnot dosáhlo také Rakousko a to u biomléka více než 6% a Švýcarsko více než 4%, přičemž mezi různými mléčnými produkty jsou značné rozdíly. Na prvním místě je spotřeba mléka jako nápoje, dále následují jogurty, smetana, tvaroh a nejnižší podíl připadá na máslo a sýry. Spotřeba mléka a jogurtů je ve všech sledovaných zemích mnohonásobně vyšší než máslo a sýry.

Je patrné, že podíl bioproduktů živočišného původu byl v jižní Evropě malý a v některých zemích dokonce tak malý, jako např. v Portugalsku a Řecku, že nebylo možné provést výpočet.

Ovšem v souvislosti s krizí BSE, jak vyplývá z různých zdrojů, zejména v Itálii, Řecku a Španělsku značně vzrostl v r. 2001 a 2002 zájem spotřebitelů o nákup masa z ekologického hospodaření.

Závěr

Ekologické zemědělství představuje jeden z možných přístupů k řešení trvale udržitelného rozvoje.

Jeho další rozvoj je tedy nutné považovat za perspektivní, neboť změna konvenčního způsobu hospodaření je nezbytná a to zejména v cenných územích, jako jsou chráněné krajinné oblasti, národní parky, pásma ochrany vod a další.

Ekologické zemědělství tak může, zejména v těchto oblastech, sehrát významnou úlohu v rozvoji těchto regionů a také přispět k vytvoření nových pracovních příležitostí.

Prioritou se stávají potraviny, které jsou zdravotně nezávadné a bezpečné. Aby nedocházelo ke stále většímu zatěžování životního prostředí, jak tomu bylo doposud, je nejen v EU ale i ve světě kladen stále větší důraz na extenzifikaci zemědělské výroby.

I přes odlišný a ne vždy jednoduchý vývoj, kterým prošly jednotlivé země nejen v Evropě, ale i jinde na světě, získaly zkušenosti, ze kterých se mohou ostatní země poučit.

Zájem o biopotraviny se od malovýrobců dostal také do programů velkých obchodních společností a lze i do dalších let očekávat živý rozvoj tohoto odvětví na celém světě.

Literatura:

Agra – Europe 39/02

SÖL 2001, Lampkin

Nový venkov č. 12/2000

Zpráva o stavu zemědělství České republiky za rok 1997-2001, Mze ČR

www.mze.cz, 5/2003

Brožová I.: Sborník konference Perspektivy agrárního sektoru po jeho začlenění do evropských struktur, 4/2003, Kostelec nad Černými Lesy